

Koncem června letošního roku dospěl do konečného stadia legislativní proces ohledně třetí novely zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů. V praxi to znamená, že počínaje dnem 28. června 2002, kdy vstoupil v účinnost zákon č. 254/2002 Sb. (dále jen „novela“), je řada skutečností upravena odlišně, než jsme byli doposud zvyklí.

Za více než dva roky od nabytí účinnosti zákona č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon o vojácích z povolání“), se neprojevyly při jeho realizaci zásadní problémy a zákon plně prokázal svoji odůvodněnost. Původně připravovaný věcný záměr novely reagoval proto pouze na některé potřeby praxe směřující ke zpřesnění vybraných ustanovení.

Do legislativního procesu však zasáhla nová skutečnost, když vláda 29. srpna 2001 vzala na vědomí „Analýzu požadovaných schopností, cílové struktury a složení ozbrojených sil České republiky“ a schválila „Reformu ozbrojených sil České republiky“. Z uvedené analýzy a schválené reformy jednoznačně vyplynula nezbytnost vybudovat v České republice plně profesionální armádu, proto musel být návrh věcného záměru novely koncipovaný pouze s ohledem na potřeby praxe podstatně rozšířen o části, které by reagovaly na novou potřebu profesionalizace Armády České republiky.

K přípravě a přijetí této novely tedy vedlo více důvodů. V první řadě to bylo urychlení reformy Armády České republiky a postupný přechod k její plné profesionalizaci, za druhé bylo třeba reagovat na nové právní předpisy, které nabyly účinnosti po 1. prosinci 1999, a nakonec bylo nezbytné upravit některá ustanovení zákona tak, aby lépe vyhovovala z hlediska potřeb současné i budoucí praxe.

Tato novela svým rozsahem (zákon č. 254/2002 Sb. obsahuje 102 body změn) předčila obě předchozí novely zákona o vojácích z povolání. Změny, které novela přinesla, lze rozdělit prakticky do dvou základních skupin:

- ☐ drobná zpřesnění a doplnění stávajících ustanovení,
- ☐ podstatné změny a doplnění stávajících ustanovení.

Cílem tohoto příspěvku není zabývat se veškerými změnami, jež novela obsahuje, ale pouze zdůraznit a přiblížit ty změny, které lze podle názoru autora příspěvku považovat z hlediska dopadu na právní postavení vojáka z povolání (dále jen „voják“) za zásadní.

1. Doplní se ustanovení o zpracovávání osobních údajů o vojákovi a o vedení osobního spisu vojáka. Zákon stanoví taxativní výčet osobních údajů, které je voják povinen sdělit a doložit platnými doklady a podklady. Zároveň je zde vojákovi uložena povinnost oznámit služebnímu orgánu změny v těchto osobních údajích ve lhůtě osmi dnů ode dne, kdy k těmto změnám došlo.

2. Zavádí se institut zkušební doby, a to v rozsahu tří měsíců. Rozhodnutí o povolání do služebního poměru vojáka z povolání nyní musí povinně obsahovat ustanovení o tříměsíční zkušební době (tuto nelze zkrátit ani prodloužit). Cílem zkušební doby je umožnit poměrně jednoduché propuštění nově povolaných vojáků, kteří neprokázali dostatek fyzických a volných vlastností a při personálním pohovoru před začátkem jejich vojenské kariéry nebylo možné takový stav spolehlivě předvídat.
3. Umožňuje se služebně zařadit vojáka v zájmu ozbrojených sil k výkonu služby do struktur nadnárodních a mezinárodních organizací nebo orgánů v zahraničí. V souvislosti s touto možností se doplňují ustanovení o vyloučení dvojího poskytování platů a cestovních a jiných náhrad u vojáků, kteří konají službu ve strukturách nadnárodních a mezinárodních organizací nebo orgánů v zahraničí.
4. Zavádí se nový institut „jmenování do nižší hodnosti“. Jestliže s tím voják vysloví souhlas, tak může být jmenován do nižší hodnosti (případně i jiného hodnostního sboru), než které v průběhu služebního poměru dosáhl. Při jmenování do nižší hodnosti však zůstávají zachovány výsluhové náležitosti a doby výkonu služby v předchozích hodnostech.
5. Rozšiřuje se okruh případů, kdy lze přerušit služební poměr. Novými důvody k přerušení služebního poměru jsou přerušení studia a výkon funkce v zahraničí v mezinárodních a nadnárodních organizacích nebo orgánech.
6. Mění se obsah pojmu „přeložení“. Nyní přeložení představuje změnu místa výkonu služby nebo změnu nadřízeného služebního orgánu ve stejném místě výkonu služby.
7. Do služebního hodnocení se doplňují další skutečnosti, které jsou předmětem posuzování, a to psychická způsobilost ke služebnímu zařazení a fyzická zdatnost pro další výkon služby.
8. Došlo ke sloučení obligatorních a fakultativních důvodů propuštění ze služebního poměru. Zákon nadále uvádí pouze ty důvody, při jejichž vzniku musí být voják propuštěn ze služebního poměru.
9. Krátká dovolená ztratila charakter nárokové složky; nyní má povahu fakultativní, tzn. že vojákovi může být na jeho žádost poskytnuta v maximální výměře 10 dnů v kalendářním roce. Podmínky pro poskytnutí krátké dovolené zůstaly nezměněny, ale zákon doplnil její účel - návštěva rodiny vojáka. Krátkou dovolenou nelze poskytnout vojákovi, který pobírá přídavek na bydlení.
10. Rozšiřují se rozsah zvýšené ochrany zdraví při práci a zvláštní podmínky těhotných vojaček, kojících vojaček a vojaček do konce devátého měsíce po porodu.
11. Mění se podmínky pro zabezpečování ubytování a bytu a podmínky vzniku nároku na přídavek na bydlení. Ministerstvo obrany je nyní povinno zabezpečit vojákovi po dobu trvání služebního poměru v obci výkonu služby nebo v obci, ze které je možné denně dojíždět do místa pravidelného výkonu služby, ubytování, a to zásadně za úplatu. Nárok na bezplatné ubytování má voják pouze při služební cestě a odvelení a v případě, když se připravuje na výkon služby studiem (zde jsou však určité výjimky). Nárok na přídavek na bydlení má každý voják, který nebydlí ve služebním bytě v obci jeho výkonu služby nebo v obci, ze které je možné denně dojíždět do místa pravidelného výkonu služby. Přídavek na bydlení představuje i nadále určitý násobek minimální mzdy (v rozmezí 1,4 až 1,7), přičemž jeho konkrétní výše se odvíjí od počtu obyvatel žijících v obci výkonu služby. Zánik nároku na přídavek na bydlení je spojen jednak se zánikem služebního poměru, a jednak s přidělením služebního bytu v obci výkonu služby vojáka nebo v obci, ze které je možné

- denní dojíždění do místa pravidelného výkonu služby. Kromě toho zákon stanoví případy, kdy přídavek na bydlení vojákovi nenáleží. Těmito případy jsou odmítnutí služebního bytu zajištěného Ministerstvem obrany bez vážných důvodů, doba služebního zařazení jako čekatele, zkušební doba, doba přerušení služebního poměru a doba, kdy je vojákovi hrazeno Ministerstvem obrany nájemné za byt v místě pravidelného výkonu služby v zahraničí. Jestliže vojákovi vznikne má nárok na přídavek na bydlení, nenáleží mu od stejného okamžiku náhrady jako při služební cestě ani náhrady při denním dojíždění.
12. Rozšiřuje se okruh osob, kterým může být péčí Ministerstva obrany zabezpečena společná rekreace s vojákem.
 13. Zvyšují se částky náborového příspěvku a mění se podmínky jeho vyplacení (namísto jednorázové výplaty byl přijat princip postupného vyplacení ve třech splátkách).
 14. Mění se vymezení pojmu „rodina vojáka“ a nově se doplňuje definice pojmu „obec výkonu služby“. Za rodinu vojáka se nyní považují, mají-li trvalý pobyt na území státu a žijí-li s vojákem v domácnosti, jeho manželka (manžel)-nebo družka (druh) a nezaopatřené děti, a to vlastní děti, osvojené děti nebo děti svěřené do pěstounské péče nebo výchovy. K družce (druhu) se jako k osobě posuzované přihlíží pouze tehdy, žije-li s vojákem v domácnosti nepřetržitě alespoň tři měsíce a je-li přihlášena (přihlášena) k trvalému pobytu na stejné adrese jako voják. Obcí výkonu služby se pak rozumí území obce, na kterém je dislokován vojenský objekt, vojenský útvar nebo vojenské zařízení anebo vojenský záchranný útvar, v němž je voják služebně zařazen.
 15. Podstatným způsobem se mění a doplňují podmínky pro poskytování cestovních a jiných náhrad. Jedná se především o:
 - a) poskytování náhrady jízdních výdajů při služební cestě všem vojákům za cesty do místa jejich trvalého pobytu nebo do jiné, předem dohodnuté obce pobytu jejich rodiny (je-li to hospodárnější než do místa trvalého pobytu vojáka) a zpět, jestliže trvá služební cesta více než sedm po sobě následujících kalendářních dnů,
 - b) rozšíření okruhu osob, jimž jsou poskytovány náhrady při služební cestě,
 - c) úpravu podmínek nároku na stravné při služební cestě v místě vojakova trvalého pobytu nebo v místě trvalého pobytu jeho rodiny,
 - d) náhradu jízdních výdajů při denním dojíždění,
 - e) nové vymezení „náhrady při denním dojíždění“,
 - f) poskytování náhrady jízdních výdajů za cesty z místa trvalého pobytu vojáka do místa přeložení a zpět (nyní je nárok na náhradu těchto jízdních výdajů stanoven u vojáků žijících v domácnosti alespoň s jedním rodinným příslušníkem v rozsahu pětkrát za měsíc oproti původnímu jedenkrát za týden, u ostatních vojáků jedenkrát za měsíc),
 - g) vyloučení nároku na náhrady jako při služební cestě a náhradu při denním dojíždění u vojáků, kteří jsou služebně zařazeni jako čekatelé,
 - h) podmínky zániku nároku na náhrady při přeložení,
 - i) úpravu náhrad při zahraničních služebních cestách a při výkonu služby v zahraničí,
 - j) možnost cestovní a jiné náhrady paušalizovat.
 16. Umožňuje se, aby voják se souhlasem nadřízeného použil k cestě na preventivní rehabilitaci, na léčebnou péči, na řádnou dovolenou (případně na společnou rekreaci či rekreační pobyt), při přestěhování v důležitém zájmu služby, pro přestěhování bytového zařízení

a do místa trvalého pobytu nebo hraničního přechodu na území České republiky při zániku služebního poměru jiné než služební silniční motorové vozidlo. V takovém případě pak náleží náhrada ve výši jízdních výdajů, které by vojákovi náležely při použití vlaku nebo autobusu dálkové přepravy.

17. Ruší se nárok na preventivní rehabilitaci u vojáků, kteří vykonávají službu v zahraničí.
18. Doplnují se ustanovení o povinnostech nadřízených na úseku péče o bezpečnost a ochranu zdraví při práci zejména ve vztahu ke zdravotní způsobilosti vojáků, k jejich co nejširší informovanosti o bezpečnosti a ochraně zdraví při výkonu služby, k zajištění školení vojáků o právních předpisech a interních normativních aktech, které upravují oblast bezpečnosti a ochrany zdraví, a k následnému ověřování těchto znalostí vojáků. Jestliže jsou vojákům poskytovány osobní ochranné prostředky, mají služební orgány za povinnost udržovat je v použitelném stavu a provádět kontrolu jejich používání.
19. Doplnuje se možnost vojáka domáhat se náhrady za věcnou škodu, která mu vznikla v souvislosti se škodou na zdraví jako důsledku služebního úrazu nebo nemoci z povolání.
20. Upravují se podmínky pro výplatu jednorázového mimořádného odškodnění.
21. Zužuje se okruh služebních poměrů, které jsou důvodem k zastavení výplaty výsluhového příspěvku pro jejich příslušníky. Proto při přijetí do služebního poměru podle zákona č. 218/2002 Sb., o službě státních zaměstnanců ve správních úřadech a o odměňování těchto zaměstnanců a ostatních zaměstnanců ve správních úřadech (služební zákon), nedojde k zastavení výplaty výsluhového příspěvku.
22. Zpřesňují se podmínky pro výplatu úmrtného pozůstalým dětem po vojákovi v případě, že voják nemá pozůstalého manžela.
23. Vylučuje se použití ustanovení o rozhodování ve věcech služebního poměru na řízení o výsluhových náležitostech (toto řízení se sjednocuje s řízením o dávkách důchodového pojištění).
24. Dochází ke změně způsobu výpočtu průměrného měsíčního hrubého platu. Nadále již není možný výběr rozhodného období pro tento výpočet podle výhodnosti pro vojáka. Průměrný měsíční hrubý plat se nyní zjišťuje z platů ze služebního poměru vojáka za poslední kalendářní rok před zánikem služebního poměru, při zániku služebního poměru posledním dnem kalendářního roku, je rozhodným obdobím tento kalendářní rok. Jestliže trval služební poměr po dobu kratší než jeden rok, je rozhodným obdobím pro zjištění průměrného měsíčního hrubého platu celá doba trvání služebního poměru. Když dojde u vojáka v rozhodném období k přerušení služebního poměru a voják po skončení přerušení ve služebním poměru nepokračuje, je rozhodným obdobím kalendářní rok, který předcházel přerušení služebního poměru. Obdobně se postupuje i při určení do dispozice z důvodu rodičovské dovolené nebo dovolené bez nároku na peněžní náležitosti delší než 30 dnů, pokud po skončení dispozice voják nekonal službu alespoň jeden kalendářní rok. Pokud bylo v rozhodném období vypláceno nemocenské nebo peněžitá pomoc podle zvláštních právních předpisů, vypočtou se výsluhové náležitosti z průměrného měsíčního hrubého platu, který by náležel, kdyby k výplatě nemocenského nebo peněžité pomoci nedošlo.
25. Jediné posuzování výhodnosti zákon připouští při výpočtu průměrného měsíčního hrubého platu u vojáka, který konal službu v zahraničí. V tomto případě se výše průměrného měsíčního hrubého platu vypočte podle průměrného měsíčního hrubého platu vojáka

- se srovnatelným služebním zařazením v ozbrojených silách České republiky nebo z rozhodného období před vysláním do zahraničí, a to podle toho, co je pro vojáka výhodnější.
26. Nově se zavádí pravidla pro zohledňování určitých příjmů (případně krácení) při výpočtu průměrného měsíčního hrubého platu. Omezeně se započítávají do průměrného měsíčního hrubého platu odměny poskytnuté vojákově podle služebního platového řádu v rozhodném období, a to maximálně do výše dvojnásobku platu stanoveného platovým výměrem platným v první den rozhodného období. Naproti tomu se při výpočtu výsluhových náležitostí vůbec nepřihlíží:
- a) ke krácení platu při dočasném zproštění výkonu služby,
 - b) k odměnám poskytnutým při dovršení 50 let věku a k odměnám poskytnutým při prvním zániku služebního poměru po přiznání plného invalidního důchodu nebo po nabytí nároku na starobní důchod,
 - c) k darům poskytnutým z fondu kulturních a sociálních potřeb,
 - d) k doplátkům platů vyúčtovaných za období předcházející rozhodnému období.
27. Mění se způsob zápočtu doby od propuštění vojáka ze služebního poměru z tzv. organizačních důvodů do stanovené doby trvání služebního poměru (do konce smluvně převzatého závazku). Nyní se tato doba započítává pouze jednou polovinou a výslovně se uvádí, že bez zvýšeného zápočtu (např. za zařazení jako výkonný letec).
28. Upravuje se rozsah oznamovací povinnosti příjemce výsluhového příspěvku vůči plátcům této dávky a stanoví se některé další podmínky, jejichž nesplnění příjemcem výsluhového příspěvku má za následek zastavení výplaty výsluhového příspěvku.
29. Možnost volby výsluhových náležitostí podle právní úpravy platné před 1. prosincem 1999 se omezuje do konce listopadu 2004.

K tomu, aby Armáda České republiky mohla odpovídajícím způsobem přispět k naplnění životních a strategických zájmů České republiky, musí disponovat potřebnými schopnostmi, které kromě dalších aspektů by měly vyplývat i z právních předpisů, které zajistí postupné vyrovnávání deficitu srovnatelných podmínek služby v Armádě České republiky s podmínkami služby v armádách členských zemí Organizace Severoatlantické smlouvy. A právě zákon o vojácích z povolání po letošní rozsáhlé novelizaci by měl být takovým právním předpisem.

Samotná existence nového právního rámce je sice základním předpokladem pro transformaci na plně profesionální armádu, ale vždy bude záležet na tom, jak příslušné orgány i jednotlivci využijí a naplní literu zákona o vojácích z povolání, aby byl dosažen hlavní cíl reformy ozbrojených sil České republiky - zvýšení schopnosti ozbrojených sil při zabezpečování obrany našeho státu s využitím zdrojů, které má Česká republika na obranu k dispozici ve střednědobém i dlouhodobém horizontu.